

Hétköznapi varázslat

Ágh István: *Elvarázsolt ének*

Nap Kiadó, 2017

Hogy miből táplálkozik az alkotóművészek energiája, hol rejlik az a belső középont, amelyből új és új művek sarjadnak, arra természetesen nem adható mindenkire érvényes válasz. Aligha tévedünk azonban, ha azt feltételezzük, sok esetben a művész gyermekkorában leljük meg a választ. Aranyánál, Adynál – hogy csak a költőknél maradjunk – talán kevésbé meghatározó a gyerekkor, hatása legalábbis kevésbé szembetűnő, mint József Attilánál vagy Kosztolányinál. A kortársak közül Csoóri Sándornál vagy Utassy Józsefnél sokkal nyilvánvalóbb a gyermekkori élmények mindent meghatározó volta, mint Baka Istvánnál vagy Orbán Ottónál. Ilyesmiken tűnődtem, amikor Ágh István újabb verseit olvasva azt kerestem, honnan az a kiapadhatatlan teremtő energia, amely ezt a kivételes költészetet ma is kötetéről kötetre élteti és megújítja.

Annál persze bonyolultabb a válasz, semhogy megelégedhetnénk annyival: a gyerekkor. Verseit ismerve rögtön kiegészíthetjük: a gyerekkori szülőföldélmény. Ne gondoljunk valami édesen nosztalgikus bukolikára – mi sem áll távolabb Ágh István emberi és költői alkatától. De nem is a falusi közösség iránti hűségről vagy felelősségtudatról van nála szó – mint arra monográfusa, Márkus Béla rámutatott: ezek az érzések már a kezdetektől „sokkal inkább a szülőházhoz, tágabban a tájként értett szülőföldhöz” kapcsolták őt. A falu közössége ugyanis épp a költő eszmélkedése idején – a Rákosi-korszakról van szó – lett olyannyira megroppantva, meggyötörve és megtörve, hogy az akkor szerzett élmények keserősége máig kísért a versekben. Az emberi kapcsolatok

porlandóbbnak bizonyultak a számára, mint a Somló bazalthegye.

Ennek az összetett szülőföld-élménynek számtalan változatát vehettük szemügyre Ágh István legutóbbi kötetében is. Többnyire kopár, az illúziótlanságot hangsúlyozó kötetcímek az elmúlt húsz év költői terméséből: *Mivé lettél; A képzelet emléke; Semmi sem úgy; A megtalált időből; Hívás valahonnan*. Persze van ebben a sorban valami fokozatos szelídülés, nem ellágyulás, csak bölcs belenyugvás. És a legújabb kötet címe: *Elvarázsolt ének*.

Ágh lírája sohasem tulajdonított a versnek megváltó erőt, de még csak mágikus funkciót sem: önértelmezéseiben sokkal inkább a mesterség és, ehhez kapcsolódóan, a nem lankadó alkotóerő, mondjuk ki: a szorgalom kapott hangsúlyt; a dolgoz és hozzáértő munkavégzés. Mondhatni: a hétköznapi varázslat.

Honnan hát az énekhez kapcsolt varázsolás?

Bár megtevesztő is lehet, forduljunk a címadó vershez. A varázs, Ághnál ez csöppet sem meglepő, a természeti tájból vétetett motívumhoz kapcsolódik először: „Messze esik tőlem Szendrő vára, / mint ez a szem gesztenye a fától, / itt kallódik másnak észrevétlen, / lakkos héjjal horpadt barna görcsben, / köldökének foltja mégis, mint a / fehér fényű varázsszem, sugárzik.” Egy gesztenye foltja – köldöke – a varázsszem. Szinesztézikus – „barna görcsben” – és antropomorfizáló a megjelenítés – az egész ugyanakkor az Ághra oly jellemző nagy léptékű hasonlatban Szendrő várára is értendő – azaz a természeti kép visszasugárzik az ember által épített tárgyra és az emberi társadalomra.

S a varázslat működik: „többet látok, mintsem elképzeltem, / mintha látnám újra Szendrő vára / tükörképét végig a Dunának / sodrásában széjjelhullámozni, / üvegkristály fénnel sziporkázó / palotasort kék hegylánc tövében”; ám mielőtt tündéri idill válna a varázslatból, fokozatosan átfordul a kép: „s látom, hogy az egész délibábként / tótágasban fordul a folyamra”, s az új szakaszban a varázslat csalóka volta is nyilvánvalóvá válik: „Szemfényvesztő alakváltozások / bűvkörében értem a túlpartra, / onnan minden valósággá szürkült.” Egyre fenyegetőbb létérzések jelenítődnek meg metaforikusan: „tériszonyra bujtogató sasként / köröz fönt a magára utaltság, / ismeretlen feszültség rugója / mozgat, tán a múlt lidércnyomása.” Varázslatból lidércnyomás: „nem apad a testek áradása”. A költő, miközben a vers elején egy „elvarázsolt” természeti képpel indít, fokozatosan vezet át minket az emberi, társadalmi dimenzióba. Szendrő vára magyarok és törökök, szerbek és magyarok, törökök és osztrákok ütközőpontja volt. Szentmiklósi Pongrác, Brankovics György, Hunyadi János, Kinizsi Pál, Szapolyai János, Köprülü Musztafa – csak néhány a neves személyek közül, akiknek élete, küzdelme összekapcsolódott a várral. Évszázadok véres körforgása, amely a költő látomásában, a vers harmadik szakaszában, egybesodródik a migrációs hullámmal: „Megint jönnek föl a Duna mentén.” A jelen látomása nagyszabású apokaliptikus képeket hív elő a múlt véres eseményeiből, és nincs eligazító tanulság, mert a zárlat kijelentése nem oldja fel az ellentéteket: „mindegyik az Istenéért hal meg”.

A természet kínálta varázslat tünékenynek bizonyult, s visszajára fordult az emberi sorsok kegyetlenségében. A címadó vers mélységesen ironikusra hangolja a kötet címet. Az egész kötetet tekintve azonban ennél sokkal összetettebb a jelentése.

Az *elvarázsolt ének* mint önértelmező metafora Ágh poézisének rejtett, de lényeg-

gi jellemzőjére is utal. Vegyük észre: nem varázsnénekről vagy varázsos énekről van szó. Az el-igekező a transzformálásra, az átalakításra utal. Alakváltásra, rejtőzésre. Elkendőzésre. Az Ágh-verseknek van egy rezignált – igen, olykor elégikus, de sokkal gyakrabban tárgyias – alapszólamuk, amely mintegy elfedi, tompítja a vers felszíne alatt munkáló érzelmeket, indulatokat. A *Későn virrad...* lemondó nyitánya után váratlanul felragyogó gyermekkori emlékkép bensőséges szépségét hangolja át a költő, áthajlásokkal tovább tompítva az amúgy sem csengő rímeiket:

*a véletlen rám talált fény
sugarának sárga szirma
egy különös szép roráté
gyertyafényét hozza vissza*

Ugyanezt az *elhangolást* szolgálja a ropant, gyakran egész versnyi mondat, amely a nyitány rezignációját összekapcsolja az emlékkép szépségével s a zárlat soronként más érzelmeket kiváltó és baljósan kicsengő szólamával:

*én meg nagykabátra öltött
piros ministránsruhában
szolgáltam az Üdvözítőt,
hosszú árnyékomnak háttal.*

Az egyetlen hömpölygő versmondat épp így „fedi el” azokat a nagy érzelmi hullámzásokat, amely *Az érkezés napja* sorait hatja át. A „miért nem itt éltem inkább” nem annyira keserű, mint tényszerű kérdését egy paradoxonnal válaszolja meg: „az a csönd bír maradásra, / amin múltott távozásom”, majd a „hevületem kihül lassan” ténymegállapítása ellenére újra a természet buja tenyészetének csodálatába feledkezik bele, magát is oda képzelve:

*levelek csillámló tükre
jelenlétem sokasítja,
szerelmeim ízét fürge
szellő csókolgatja vissza,*

*mit nem lehet fölidézni,
mert a jelen idő foglya,
virágzását kéjben éli
át a szemérmetlen bodza,*

*már csak a liliom kellett,
hogy az összegyűlt virágor
által elkábított kertet
égbe emelje a mámor*

A már-már himnikus hangon megénekelte vitalitás és érzékiség azonban hirtelen a babitsi létkérdések szintjére, az elemző gondolatiság hangütésébe vált át, hogy aztán a ponttal jelzett lezárás a „lettem” és „élve” oximoronjában fogja össze a különböző hangulatokat:

*ha a csöpp méh is az Isten
roppant művét gyakorolja,
mekkora teremő ihlet
feszülhet egy hársfalombban?*

*belehatol a szívembe,
én meg zöldje közepébe,
amit holtomban lehetne,
hársfaillat lettem élve.*

A *Későn virrad* nyitó ciklus valamennyi verse, mintha csak egy szimfóniasorozatot hallanánk, erre a poétikára épül: négy-soros strófák változatos – hol kereszt-, hol pár-, hol ölelkező – rímeléssel, az érzelmek hullámozását elfedő egyetlen óriásmondatba fogva. A *Kihalt emlékhely* a költőbáty, Nagy László *Menyegzőjének* párverse, a lagzi animális tobzódásában elmosódnak az arcok, mint az emlékező számára a fényképeken: „találgatjuk, a képen kicsoda / kinek a hányad fokú rokona, / hova került, mi lett vele, / végül senkit sem ismer senki se”. Visszafogott-szemérmes sirató a *Véglegessé vált a sorrend*, a „mára csak egy szakadt láncnak / maradtam a karikája” resignált tanulságával. Az Ágh Istvánnál egyébként alig előforduló felkiáltójelek sorjázása jelzi a megrendülést egykori házastársa halála fölött (*Elvált özvegység*), hogy aztán az unokában

folytatódás reménye (és ijedelmé) zökkentse helyre (némileg) az időt a *Messze vagyunk, ha közel is* című versben. Az *Alakot ölt* egy éjszakai rémkép felvillanása a lakásban ólálkodó betörőről, a *Mentő az éjszakában* a „keselyűvijjogásból” bontja ki a nem tragikus, nem is keserű, csak tényszerű tanulságot: „annyira absztrakt / a küzdelem, már mindegy, / él az ember vagy meghalt”. E versekben, mint a *Valóságos látszatban*, „az emlékezést / másolja a látvány”, hol rémületet, hol öntudatlan csodálatot keltve: „inkább valami örök / tudat alatti öröm / sietteti kikeleti / kedvemet gerjeszteni, // így árad szét, úgy hat át / ez a kölcsönös varázs, / mint a dalos madarak / énekét a virradat”. A testi romlás dermesztően érzékletes versére (*Eszembe sem jut...*) következik a gyerekkori színjátászás élményét felidéző, lehetetlen finoman erotikus *Ártatlan szereplők*. A „szorgos hasztalanság” a költő egyetlen támasza, annak tudata, hogy bár „minden kezdet töredékbe / torkoll, de tán e vers még kiegészül” (*Mire jut még idő?*) – nem véletlen, hogy az alkotás mámore hívja elő a lélek ily egyedülállóan éteri (és nem melleleg önértelmező, a saját poézis titkát felfedő) megfogalmazását:

*a maradék életbe bolondulok,
szenvédélyem szerelemre hasonlít,*

*meleg és selymes, csillámló révület,
a hangtalan, mégis hallható dallam,
mindig velem, bár örökké nélkülöm,
a lélek ez talán, a halhatatlan.*

Az *Édentől keletre* változatosabb formájú és tematikájú versek ciklusa. A címadó vers nagy lélegzetvételi versszakai és mondatai szinte észrevétlenül simulnak időmértékes ritmusemlékek, belső rímek és egymástól távoli rímek, láthatatlan dallammal átvezve a szikár *mondódást*, mely a ciklus végi öt hosszúverset is egyetlen lendülettel sodorja a kezdőponttól valahová nem-sejtett-távra. Helyek és események alkalmiságából nyílik a vers

(*Léva vára*, Szendrő, költözőkódás, a szoba falán a festmények, *Székelykeve*, *Búcsúzások*, *Főposta* stb.), hogy aztán szédítő távlatokat járjon be.

A *Ma esti kérdés* többféle regisztret szó-laltat meg, a Márkus Bélának ajánlott *Képes üdvözlét* a játékos humornak is teret ad, a *Fészekrakó* – allegóriába rejtett ars poetica – a kötet első felében oly gyakori bizonytalanságot, hiábavalóság-érzetet elvetve állítja: „nem gyászmadár fordul az eleséggel, / míg újabb sorral bővíti a verset, / írom tovább a befejezhetlent”. Meglepő módon egy *Gyászeseemény* hívja elő az érzéki varázst: „mennyre buján andalít / a krizantém szaga”. Az isisász (*Megenyhült fájdalom*), a kórházjárás (*Discus hernia*) mind csak kínálkozó alkalom arra, hogy a költő újabb és újabb változatokban kutassa a lét értelmét, okát és célját. A körúti robbantás ihlette vers, az *Áldott és büntetett* váratlanul fordul önértelmezésbe, ars poeticába. „Amit az életben elveszítetem, költészetemben újjáalkotom” – jelenti ki, Istent „társszerzőnek” téve meg.

Az *Itt fekszik a huszadik század* ciklusa megint feszesebbre vont. Az *Októberi fogadalom* című Ágh-kötet verseit folytatja, 56 élménye ontológiai élménnyé magasodik, áthatva mindent: Tóth Bálint lemondását a világról a ciklus címadó versében, a Hu-

szárik-film megtekintésének emlékét (*Szindbád*, 2017), (negatív értelemben) a *Keresztvitel* Hieronymus Bosch-i figuráit. Mert azóta mindig keresztúton vagyunk, és mindig „hazafelé a sorsunkká változott Magyarországon” (*A fölszabdalt sátorponyva*).

A könyvet a *Máskor ilyenkor...* triptichonja zárja. Négysoros, lazán jambikus, tompa kereszttrimes strófáival az első ciklust idézi, miként a szülőföld témájával is, keretbe foglalva a kötetet. Az első rész a két falu között, patikába zarándokoló fiú képével indul, s a költő sorsot firtató, ön-elemző reflexióiban magasodik föl: „azt jelenti talán az árokparton / a gyűrött, önmagát szült kis levél, / olyan jelentős itt is, mintha Marson / találtam volna, vagy Mars mezején”. A második kép a misén orgonáló fiút mutatja, szerelembe bódultan, de a hely szellemétől is megigézve, „a férfi mind a nőért jött világra” szentenciába futtatva ki a gondolatmenetet. A harmadik kép a már meglett férfit, aki a szülőházban keresi egykori önmagát – s amire, amennyire rátalál, az az egészséges alkotói öntudat őszinte megnyilvánulása:

*s ha nincs titok, s majd falevéllal, döggel
áztatja az esőlé csontjaim,
valamit talán mégis örököltem,
mit nem lehet eltakarítani.*

Nagy Gábor

NAGY GÁBOR (1972) költő, irodalomtörténész. A *Hitel* kritikai rovatának szerkesztője.